
Csere Péter

Aki meg tudta volna szervezni az ország nemzeti önvédelmét

Tisza István meggyilkolása 1918. október 31-én

A huszadik században hozzászoktunk ahhoz, hogy mindent mennyiségi szemlélettel láttatnak velünk. Lassan a meggyőződésünkkel vált, hogy a nemzet-, ország-, és világforgató események mindig a bennük részt vevők vagy az érintettek nagy száma miatt jelentősek.

Vannak azonban tragédiák, amelyek nem a méreteik miatt, hanem az érintett egyetlen ember miatt válnak jelentőssé, sőt: sorsfordítóvá. Meggyőződésem, hogy számunkra, magyarok számára a Tisza-gyilkosság, melyben „csupán” gróf Tisza István kétszeres magyar miniszterelnök volt az áldozat, ilyen jelentőségű.

Az első világháború végének és az utána következő keserű évek valódi lényegéről és természetéről azt sugallták: kivédhetetlenül és törvényszerűen következtek be. Különösen igaz ez Trianonra, messze a legsúlyosabb nemzeti csapásunkra. Meggyőződésem, hogy a Tisza-gyilkosság előzményeinek, valamint magának a gyilkosságnak és utóhatásainak beható tanulmányozása, alapjaiban rengeti meg ezt a hamis téveszmét.

Tisza István még halálában is képes intéssel és tanítással szolgálni szeretett nemzete számára. Ellene háromszori merénylet-kísérletet, és egyszeri, erre irányuló előkészületet követtek el. Három kísérletet túlélte: az előkészület a körülmények alakulása folytán nem vált kísérletté vagy megvalósult bűncselekménnyé.

Mindent összevéve: Tisza Istvánt ötödszörré sikerült megölniük.

Amikor 1918. október közepén visszarendelték a harcterről, számára már csak két hét volt hátra az életből. Szomorúan, ám ugyanakkor némi elégtétellel is kell megállapítanunk, hogy ő még ezt a kis időt sem herdálta el. Az 1918. október 17-én elmondott utolsó parlamenti beszéde egészen megdöbbenítő éleslátást mutat; Tisza István ebben – egyedülként! – pontosan elénk rajzolta a közeli eljövendőnek azt a hátborzongatóan pontos forgatókönyvét, ami azután, hogy megölték, teljes mértékben meg is valósult. Ám e beszéd után politikai ellenfeleinek tisztában kellett lennie azzal, hogy számukra a hatalom megszerzéséhez és megtartásához Tisza István fizikai megsemmisítése elkerülhetetlen.

A gyilkosság, 1918. október 31.

Jellemző és sokatmondó, hogy 1945 után a Tisza-gyilkosságról mennyire következetesen sulykolták a köztudatba, hogy az spontán és szervezetlen akció volt,

afféle „népítélet”, amelyet kóbor, névtelen frontkatonák követtek el, akiknek a személye ismeretlen is maradt. Márpedig, ha ez a gyilkosság nem lenne a legfontosabb mérföldkő az úton, amely a kommunistákat a hatalom megszerzéséig vezette, nem akadályozták volna minden áron azt, hogy megtudjuk az igazságot.

Ma már teljes bizonyossággal elmondhatjuk: Tisza István gyilkosainak kilétét a rendőrség és az ügyészség felderítette, őket bíróság elé állították, és az, független bíróságként az akkori törvényeknek megfelelő, törvényes ítéletet hozott.

1918. október 31-ét írtuk. A Károlyi Mihály vezette Nemzeti Tanács ezen a napon szerezte meg az uralmat Budapest felett.

A zuglói Róheim-villában (Hermina út 45.) körülbelül délután öt és fél hat között lejátszódó végzetes néhány perc ma már – a történések és az elhangzott szavak tekintetében is – nagy biztonsággal rekonstruálható: elsősorban Tisza unokahúga, Almásy Denise vallomása alapján, aki mindvégig Tisza István mellett állt, és a lövésektől is megsérült.

Tisza István délelőtt több levelet is megírt, amelyek közül kettő maradt ránk: az egyiket Hadik János miniszterelnöknek, a másikat Lukachich Géza tábornoknak, Budapest városparancsnokának címezte. Mindkettőnek felajánlotta szolgálatait, hogy „...úrrá lehessünk a fővároson eluralkodó káoszon.”

Almásy Denise délelőtt érkezett, vele volt a mindenese, Konrád Péter is. Tisza megkérdezte Konrádot, hajlandó-e a leveleket elvinni a címzetteknek:

– Gondolja meg, mielőtt igent mond, mert amire kérem, egyáltalán nem veszélytelen!

– Bármit szívesen megteszek, amire a kegyelmes úr kér!

Denise egyfolytában aggodalmaskodott Tisza biztonsága miatt, és el akarta küldeni a villából. Ismerősöket, rokonokat sorolt fel, akiknél kihúzhatná az elkövetkező veszélyes napokat. Tisza azonban makacsul ellentmondott:

– Nem megyek sehová, én nem akarok veszélyt hozni senkire. Ha értem jönnek, hadd jöjjenek! A szemébe tudok én nézni akárkinek!

Már csaknem dél volt, mikor megérkezett Sándor János, a frissiben leváltott belügyminiszter, délután kettő óra előtt viszont a Tisza-család rokona, báró Radvánszky Béla. Mindketten arra akarták rávenni Tisza Istvánt, hogy meneküljön. Jelen voltak akkor is, amikor délután kettő óra körül néhány katona, élén egy katonaruhás, civil esőköpenyes, láthatóan ittas személy jelentkezett a bejáratnál. Ő volt a később azonosított, és a gyilkosokkal is a helyszínre érkező Gertner Marcell, aki mindenáron „a kegyelmes úrral” akart beszélni, ezért beengedték Tiszához.

Gertner összefüggéstelen fejtegetésbe kezdett egy bizonyos Ruzicska nevű hadbíróról, akivel neki számadása van, és tudomása szerint Tiszánál bujkál. Tisza észrevette a Gertner zsebéből kidomborodó pisztolyt, és megmutatta neki a sajtóját:

– Nálam is pisztoly van, és nem fogok hibázni, ha használnom kell!

Egyebekben biztosította Gertnert arról, hogy nála nincs és nem is lesz semmiféle Ruzicska nevű egyén. Ezután Gertner kifelé menet kezét csókolt Tiszánénak, mielőtt a katonákkal együtt eltávozott. Később szám szerint őt ismerték fel a legtöbben.

gróf Tisza István

Nem sokkal kettő óra után Tisza megkérte Radvánszky bárót, hogy kísérje haza Sándor János volt belügyminisztert.

Tisza szomszédja, Bacsó Béla volt főispán, a sofőrjével küldött át hozzá egy üzenetet, amely Denise emlékezete szerint a következőképpen hangzott:

– Kegyelmes Uram! Biztos forrásból értesültem róla, hogy Excellenciád háza vagy élete, vagy mindkettő ellen a mai este merénylet vagy támadás fog történni. Kérem a szükséges intézkedéseket megtenni.

Tisza, amikor elolvasta az üzenetet, elmosolyodott és az égre mutatott:

– A szükséges intézkedéseket majd megteszik – ott...

Nem sokkal ez után jelent meg egy teljesen ismeretlen férfi, aki felajánlotta Tiszának a telefonáláshoz szükséges jelszavakat, délelőtt óta ugyanis sem hí-

vást indítani, sem hívást fogadni nem tudtak a Róheim-villában. Tisza végighallgatta, majd ezt mondta neki:

– Nincs ugyan különösebb szükségem a jelszavakra, de ha megmondja őket, azt megköszönöm!

Az ismeretlen eltávozott, negyedóra múlva tért vissza, és ekkor már Denise-el beszélt. Emlékezete szerint két, egymáshoz nagyon hasonló jelszót mondott neki, majd eltávozott.

Az őrizetére rendelt csendőrök parancsnoka, Rákóczi Sándor őrmester jött fel az alagsorból Tiszához, és közölte vele:

– *Kegyelmes uram, mi elmennénk, mert nem jön a váltás és nincs ennivalónk!*

Tisza erre a következőt mondta:

– Hát ez csodálatos, délelőtt még erősítést kértek, és a helyzet az óta semmit sem változott! Amúgy tudomásom szerint egy szolgálat addig tart, amíg le nem váltják az embert, vagy ellenkező parancsot nem kap!

Denise ekkor kísérelte meg, hogy telefonon ebédet rendeljen, de a jelszavakat nem fogadták el. Ezek után Tisza intézkedett, hogy a csendőrök a ház konyhájáról ebédet és másfél liter bort kapjanak, ezután pedig lement hozzájuk, és elosztott közöttük egy doboz cigarettát.

Délután öt óra felé, amikor már szinte teljesen sötét volt, élesen és hosszan megszólalt a csengő. Ekkor szaladt be Dömötör László, Tisza inasa:

– *Kegyelmes uram, ugorjék ki az ablakon!*

– *Kik jöttek és mit akarnak?*

– *Nyolc katona jött, halálra keresik kegyelmes uramat!*

– *Köszönöm, hogy ilyen hűséges cselédem voltál, az Isten áldjon meg! Nem ugrom én sehová, ahogyan éltem úgy fogok meghalni!*

Amikor Tisza a tolóajtón keresztül a hátsó helyiségből kilépett a szalonba, a két hölgy (Tiszáné jobbról, Denise balról) volt az oldalán, a kezében viszont a pisztolyát tartotta. Ekkor már szemtől-szembe voltak Pogány (Schwartz) Józseffel, Dobó Istvánnal és Horváth-Sanovics Sándorral (Pogány civilben, a másik kettő matrózsapkában), akik szorosan egymás mellett álltak, lövésre kész („fertigbe tett”) fegyverrel. A fegyverek típusa a 95M Steyr-Mannlicher gyalogsági puska volt.

– *Mit akarnak?*

Ők hárman egymás szavába vágva kezdtek beszélni, aztán Dobó kérdezte meg:

– *Maga Tisza István?*

Utána megint csak hangzavar; elsősorban Pogány beszélt: Tisza az oka a háborúnak, az öldöklésnek, a rengeteg áldozatnak. Közben Horváth-Sanovics tette fel pattogva a kérdést:

– *Mi az ott a kezében?*

– *Az enyémben revolver, a tietekben puska.*

– *Tegye le!*

Tisza ekkor élete utolsó, hozzá méltó döntését hozta meg. Nem akarván halálos veszélyt hozni szeretteire és háza népére, letette pisztolyát a jobbra mellette lévő, tükör előtti asztalkára.

Ezzel egy időben Láng Lajos és Kundaecker József katona, illetve matróz lementek az alagsorba, és szuronyt szegeztek a kártyázó csendőrökre:

- *Ezt a gazembert mért őrzitek? Ez volt az oka, hogy annyi vér folyt el! Szégyelljétek magatokat!*

Közben a három merénylő megint egymás szavába vágva beszélt. Ekkor Dobó kérdezte meg teljesen váratlanul Tiszánét:

- *A kegyelmes asszonyhoz van szerencsém?*

- *Igen, én vagyok.*

Ekkor a fegyveresek megint egymás szavába vágva igyekeztek rávenni a két nőt, hogy álljanak arrébb. Mivel a szó nem használt, kézzel és puskacsővel egyaránt próbálták odébb lökni őket, ez azonban nem sikerült.

Dobó ekkor hátraszól:

- *Megvan-e végig az összeköttetés?*

- *Megvan végig!* - válaszolta a hall ajtajában álló, pisztolyos katona, Sztanykovszky Tibor.

- *Kegyelmes úr, ütött a végső óra!*

Denise emlékezete szerint ekkor valóban ütött a hallban álló óra, talán negyed-, vagy félhatot.

Ekkor Tisza megfogta a közepén álló (valószínűleg Dobó) puskájának a csövét, és Denise is megpróbált megragadni egyet. A következő másodpercben dördült el az első sortűz, mindhárman (Tisza és a két nő) összeestek, Denise úgy emlékezett, hogy Tisza esés közben félig rádólt.

A merénylők kiszaladtak a szobából - ekkor a két szobalány vallomása szerint -, és futás közben még lőttek, illetve az ajtóban álló Sztanykovszky is lőtt egyet a Frommer-pisztolyával.

Közvetlenül utána szaladt be Dömötör László inas, aki kérte Denise-t, hogy meneküljön, mert ezek visszajönnek, és vele is végeznek.

- *Mindegy, László, most már hadd lőjenek...* - válaszolta Denise.

Ez után odakúszott előbb Tiszánéhoz, aki semmiféle életjelet nem mutatott. Ekkor szólalt meg Tisza:

- *A fejem...*

Denise odamászott hozzá is, megtapogatta a fejét, de nem vett észre rajta sérülést. Akkor a mellkasát vizsgálta meg (Denise négy éven keresztül hadikórházakban volt nővér), utána látta meg a hasán lévő lőtt sebet.

Almásy Denise emlékezete szerint Tisza István e seb felfedezése után néhány másodperccel meghalt anélkül, hogy bármi egyebet mondott volna.

Denise és Dömötör az ágyához támogatták Tiszánét. Igyekeztek ésszerűen viselkedni, de - érthetően - meglehetősen zavartak voltak. Denise csak percekkel később vette észre, hogy maga is megsebesült az arcán. Két horzsolts lőtt sérülés érte: egy az orrán, egy a halántékán. Tulajdonképpen a vak véletlennek köszönhető, hogy életben maradt.

A nyomozás

A villában lévőket meglepetésére a telefon, amely egészen addig néma volt, most szólalt meg aznap először. Az első hívást báró Radvánszky Béla kezdeményezte, aki egészen addig hiába igyekezett elérni őket. Aztán már sorban sikerült felhívni a mentőket és a rendőrséget. Nem egészen egy óra múlva szállt ki az első helyszíni bizottság, amely rendőrökből és orvosokból állt.

Nekik még volt alkalmuk Tisza István holttestét eredeti, nem bolygatott állapotában látni. Ekkor mérték fel a sérüléseit, és ekkor állították ki a halotti bizonyítványt „*Tisza István ezredes*”-ről, akinek halálát „*lőtt seb*” okozta. Megállapították, hogy Tisza Istvánt két lövés érte: egy horzsoló („*érintő*”) lövés a hasán, és egy behatoló („*átmenő*”) lövés a jobb hónalj-vonalban. Ez a lövedék behatolt a mellkasba, elroncsolta a verőeret, átfúrta tüdőt, és a test bal oldalán távozva, a bal felkart roncsolva távozott a testből.

Tisza István halálát kétségkívül ez a sérülés okozta.

Közben érkezett a helyszínre a rendőri szemlebizottság. Ekkor készítették az első helyszíni rajzokat többek között a falba becsapódó lövedékek nyomairól, illetve beszerezték az első tanúvallomásokot, egyrészt Almásy Denise-től, másrészt a személyzet tagjaitól. A kérdések elsősorban az elkövetők kinézetére vonatkoztak, és meglehetősen elnagyolt személyleírásokat ugyan, de már ekkor sikerült beszerezni főképpen Almásy Denise-től, aki szemtől-szembe állt a gyilkosokkal.

Ekkor gyűjtötték be az első töltényhüvelyeket (szám szerint négyet) illetve a szalon szőnyegén egy teljes, ki nem lőtt töltényt. Ezek nagyobb része később is a nyomozóhatóság rendelkezésére állt.

Forró nyomon azonban nyomozás nem indulhatott el.

A rendőröknek – az elsődleges helyszíni vizsgálatot kivéve – semmit nem volt módjuk tenni. Mind a Károlyi-kormány hátra lévő idejében, majd főként a Tanácsköztársaság hónapjai alatt szabályosan ellehetetlenítették az eljárást. Megjegyzendő: közvetlenül a gyilkosság után, amikor még semmi konkrétat nem lehetett tudni, már azt sulykolta a Magyarországi Szociáldemokrata Párt hivatalos lapja, a *Népszava*, hogy spontán, szervezetlen, ismeretlen elkövetők által végrehajtott gyilkosság volt.

Szentkirályi Béla bűnügyi osztályvezető – aki a szemlebizottság tagja volt – íróasztalát feltörték, az iratokat elvitték, őt magát többször is letartóztatták. Tény, hogy csupán a kommün bukásával, 1919 augusztusában indulhatott érdemi eljárás. Egyértelmű, hogy a rendőrség már a kezdetekben sokat számíthatott a „*társadalmi segítők*” – magyarul: a besúgók – információira. Ezek révén, illetve a Szentkirályi Béla által begyűjtött információk alapján a gyilkosság után néhány nappal már ismerték a legtöbb elkövető nevét.

Közvetlenül a Tanácsköztársaság bukása után, augusztustól novemberig a merényletben érintettek mindegyikét – aki akkor Magyarországon tartózkodott – elfogták. A letartóztatott kommunista funkcionáriusok és népbiztosok, valamint a Nemzeti Tanács egykori tagjainak kihallgatása közben, fokozatosan szűkítették a Tisza-gyilkossággal kapcsolatba hozható elkövetői kört. Eközben a teljes bűnsegédi hátteret is sikerült felderíteni.

A tettesek kinyomozása tehát végső soron – bár színvonalas és lelkiismeretes munkát végeztek – nem volt nagy nyomozói remeklés. A gyilkosok ugyanis, az elemi (mondhatnánk: ösztönös) bűnözői konspirációt sem tartották szem előtt. Sem személyük ismeretlenül maradása, sem a nyomok eltüntetése nem volt fontos számukra. A gyilkosságot az áldozat saját házában, a családja szeme láttára követték el, gyakorlatilag a teljes nyilvánosság előtt. Később is nagy hangon kérkedtek tettükkel, és soha semmiféle megbánást nem tanúsítottak, még a bíróságon sem. Ebből eléggé egyértelműen kitűnik az is: így viselkednek azok, akik biztosan tudni vélik, hogy a hatalom mögöttük áll. És abban is biztosak, hogy tetükért soha nem fogják őket felelősségre vonni.

Kik voltak ők?

Ma már tudjuk: éppen tízen voltak. Azok, akik a villa előtt, az utcán járkálva biztosították a többiek zavartalan működését: *Csernyák Imre* százados, a Katonatanács vezetője, *Kéri (eredetileg Krámmer) Pál* újságíró (ahogyan akkori-ban mondták: hírlapíró), a Nemzeti Tanács és a Katonatanács bizalmi embere.

Aki az udvarban, az akkor még kavicsos úton járkált feltűzőtt szuronnal: *Hüttner Sándor* főhadnagy. Akik lementek az alagsorba lefegyverezni a csendőröket: *Láng Lajos* zászlós és *Kundaecker József* tengerész őrmester. Aki az előszobában őrködött: *Gertner Marcell* főhadnagy. Aki a hallt a szalonnal összekötő ajtóban állt Frommer-pisztollyal: *Sztanykovszky Tibor* zászlós.

Akik tovább mentek a szalonba és megölték Tisza Istvánt: *Pogány (eredetileg Schwartz) József* újságíró, *Dobó István* és *Horváth-Sanovics Sándor*, mindketten tengerész őrmesterek.

A merénylők közül Dobó István, Sztanykovszky Tibor, Gertner Marcell (akit már szökésben, novemberben a Nyugati pályaudvaron fogtak el), Hüttner Sándor és Kéri Pál kerültek a hatóság kezére. Külföldre távoztak: Pogány József, Csernyák Imre és Horváth-Sanovics Sándor. A nyomozás adatai szerint, akik – Láng Lajos és Kundaecker József – az alagsorban a csendőröket lefegyverezték, nem sikerült elfogni. Kundaecker – özvegye vallomása alapján – a Tanácsköztársaság idején meghalt, Láng viszont minden valószínűség szerint külföldre szökött.

A koronatanúvá előlépett Almásy Denise már 1919. augusztus és október között folyamatosan részt vett a tanúkihallgatásokon és szembesítéseken. Az ő segítségével lehetett minden kétség nélkül azonosítani Dobó István, Pogány József és Horváth-Sanovics Sándor személyét. Denise ugyancsak nagy valószínűséggel ismerte fel a tőle valamivel távolabb, a hall ajtajában álló katonaruhás személyt, Sztanykovszky Tibort.

Az Almásy Denise által elmondottakat később a tanúk és a vádlottak is megerősítették. Továbbá több elemében is megszilárdították vallomásait a helyszíni bizonyítási kísérletkor, 1919. október 30-án, az egy évvel korábbi gyilkosság idején a Róheim-villába hívott, a helyszínen tartózkodó Tisza-személyzet tagjai is. Ők rögzítették egyértelműen Sztanykovszky személyét, és az ő segítségükkel

(elsősorban Dömötör László vallomása alapján) lehetett szintén kétségek nélkül azonosítani Gertner Marcellt és Kéri Pált is.

Az előbbieket három dolog miatt kellett hangsúlyoznunk.

Az egyik: távolról sem felel meg a valóságnak, hogy a későbbi vádlottak fizikai kényszer hatására vállalták el a bűncselekményt. A személyazonosítás és a tényállás tisztázása szempontjából legfontosabb adatokat a nyomozhatóság más érintettek tanúvallomásai alapján szerezte be. Ezekhez nem volt szükség fizikai kényszerre, hiszen ezek „megálltak” a vádhatóság és a bíróság előtt a gyanúsítottak beismerése nélkül is.

A másik: a merénylet rögtönzött, „spontán” jellege teljesen vállalhatatlanná vált. A merénylők érkezése és távozása, a helyszínen való mozgása, a feladatok egymás közötti felosztása egyértelműen mutatja az előzetesen megtervezett bűncselekmény jellegét.

A harmadik: az előzetesen megtervezett merényletre utalnak a további körülmények is. A telefonos kapcsolat hiánya, az előzetes felderítésre küldött személy egyöntetű azonosítása világosan mutatja a szervezett bűncselekmény szinte valamennyi ismervét.

A politikai jellegű háttér sem lehet kérdés: Csernyák, Sztanykovszky és Hüttner a Nemzeti Tanács mellett szerveződő Katonatanács emberei voltak, Pogány és Kéri viszont afféle „tötumfaktumok” mindkét szervezetnél.

Az eljárásban később sajátos, ám fontos szerepet játszó Vágó Jenő (eredetileg Wilhelm Jakob) feljegyzéseiből tudjuk, hogy ő közvetlenül a gyilkosság előtt, a Nemzeti Tanács főhadiszállásának számító Astoria Hotelben látta egy csapatban a későbbi elkövetőket: például Kérire (akinél egy épület vázlatrajza volt), Pogányra, Dobóra és Lángra egészen határozottan emlékezett. Mindent alátámasztották a gyanúsítottak későbbi vallomásai is, mert elmondták: az Astoria mögötti Magyar utcából indultak el két katonai kisteherautóval a Róheim-villába.

A helyszíni bizonyítási kísérletet Endrődy Géza *A bűnügyi nyomozás kézikönyve* című, a maga idejében világszínvonalú munkája alapján folytatták le. Figyeltek arra is, hogy ugyanabban az évszakban (egy nap híján egy év múlva!) és ugyanabban a napszakban történjen, és hogy jelen legyen az összes lehetséges tanú is. Ügyeltek továbbá arra, hogy minden jelenlévő ott álljon, ahol a gyilkosság idején tartózkodott, és a gyanúsítottakat is egy évvel azelőtti érkezésük sorrendjében vezették be az épületbe.

Ezzel párhuzamosan ballisztikai vizsgálatok is folytak, amelyekre szakértőként, katonai fegyvermestereket vettek igénybe. Az alapvető lövési elváltozások (lővedéknyomok) felderítésekor Tisza István és a két nő mögött a falba fűrődve, egy lövedéket találtak. A tolóajtó rézlemezzel borított legelső részén egy becsapódó teljes lövedék nyoma (ún. „vaknyílás”), illetve több, lövedék-darabok okozta lyuk volt felfedezhető. Az ajtó előtt a parketten viszont egy „érintőlövés”, kb. 20 cm hosszú horzsolt nyoma volt látható.

Találtak még egy lövedéknyomot a Tiszától derékszögben lévő faborítású falban is. Ez az ún. „tangenális lövés” olyan helyre csapódott be, ahová a fizika törvényei alapján nem kerülhetett volna. Hamarosan magyarázatot leltek erre is:

a tolóajtó sarkában megtalálták Tisza István zsebórájának felső részét, a felhúzó rugójával együtt.

A parketten levő horzsolt lövedéknyom, a tolóajtó aljába fúródó lövedék és lövedéknyomok, illetve az irányváltoztatásról (gurulatos vagy „gelleres” lövés) tanúskodó tangenciális lövedéknyom egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a gyilkosok a földön fekvő emberekre is – elsősorban persze Tisza Istvánra – legalább két lövést adtak le.

Az általános tapasztalat azt mutatja, hogy olyan zárt térben, ahol legalább négy-öt lövés történik, sokkal több lövedéknyom marad a falban, a padlóban, vagy a bútorokban akkor, ha vaktában tüzelnek. Ebben az esetben azonban ilyen mindössze három volt. Tisza Istvánt két lövedék találta el, és igencsak életszerű a feltételezés, hogy a halálát okozó lövés már fekvő helyzetben érte. S e lövedék pályájának ismeretében szinte biztosan ez volt az a tölténygolyó, amely Tisza zsebóráját is szétroncsolta.

Ugyancsak további célzott lövésekre utaltak Almásy Denise arcsérülései is. Márpedig ez a körülmény éppen a gyilkosok elveteműtségéről ad képet; hiszen a nekik semmit sem vétő két nő élete is teljesen közömbös volt számukra. Közvetlen közlőről adtak le célzott lövéseket, egy magát megadó, fegyverét letevő férfira és a két fegyvertelen, ugyancsak teljesen védtelen nőre.

A ballisztikai vizsgálat fényt derített még egy lényeges dologra. A töltényhüvelyekről megállapítható volt, hogy azok mind újratöltöttek – legalább egyszer már felhasználtak – voltak. A teljes töltényen – mely rozsdás volt – viszont világosan látszottak a nyomai annak, hogy selejtes, nem kellően karban tartott fegyverből akarták kilőni.

Meggyőződésem szerint ez világosan mutatja, hogy esetünkben nem a legjobb minőségű lőszerrel és fegyverekkel felszerelt frontkatonák „spontán boszszúja”, hanem a forradalom idején feltört hátsországi raktárakból származó fegyverekkel és lőszerrel felszerelt merénylők feltételezése a leginkább életszerű. Márpedig Tisza István gyilkosai vitán felül ezek közül az emberek közül kerültek ki.

A „névtelen frontkatonák” meséje ismét hiteltelenné vált.

A tárgyalások és az ítélet

Amikor a nyomozás végén elkészült a vádirat, elmondhatjuk, hogy a gyilkosság teljes hátterét, lefolyását (a tényállást), és a bűncselekményben érintett elkövetői kört is egészen felderítették.

A bíróság munkájáról néhány szót szölok csupán, hiszen kimondottan a *gyilkossággal*, annak politikai-személyi hátterével, és az elkövetés körülményeivel kívántunk dolgozatunkban foglalkozni. Az egyértelműség kedvéért az előbbiekkel kapcsolatosan az első szempont: Tisza István gyilkosainak ügyében katonai és polgári bíróság is eljár. Az ette mindezt szükségessé, hogy az elkövetők többsége katona, kisebb része polgári személy volt a bűncselekmény elkövetésekor.

A második szempont: egyik bíróság sem gyorsított eljárásban ítélezett. Az 1945 utáni szakirodalomban ugyanis célzatosan egyre-másra felhozták, hogy „*Tisza István feltételezett gyilkosait nagy sietve citálták statáriális bíróság elé*” –, amely nem igaz. Tény, hogy ebben az időben valóban hatályban volt az 1919. augusztus 19-én kiadott rendelet, amelynek alapján a politikai vonatkozású ügyeket gyorsított eljárás keretében tárgyalták. Azonban a Tisza-ügyben ennek a rendeletnek sem a nyomozatra, sem a bírósági eljárásra vonatkozó rendelkezéseit nem alkalmazták. Tisza István gyilkosaink ügyében *nem statáriális bíróság ítélezett*.

A harmadik szempont: a bíróság valóban független bíróság módjára járt el. Mind az eljárás folyamán, mind az ítéletekben, merészelt szembehelyezkedni a vádhatósággal, eltérő minősítéseket alkalmazni, és volt bátorsága az akkori légkörben felmentő ítéleteket is hozni.

Negyedik szempontként említem meg a koronatanú, Almásy Denise tárgyalások alatti szereplését, akinek vallomásaiban *egyetlen ellentmondás sem fordult elő* sem a nyomozati, sem a későbbi tárgyalási szakban. Tökéletes pontossággal mindig csak azokról a személyekről és azokról a körülményekről nyilatkozott, akiket teljes bizonyossággal felismert, illetve amikben teljesen biztos volt.

A beismerésben lévő vádlottak – elsősorban Sztanykovszky és Hüttner – vallomásaival és a tanúk megnyilatkozásai alapján már fel lehetett állítani a bizonyítékok összefüggő, zárt láncát, amelyet sem Kéri és Gertner cinikus, konok tagadása, sem Dobó állandóan változtatott és egymásnak rendre ellentmondó bejelentései sem tudtak megtörni.

A bíróság Dobó Istvánt, Hüttner Sándort, Kéri Pált és Sztanykovszky Tibort első fokon halálbüntetésre, Gertner Marcellt 14 év fegyházra ítélte. Az eljárás végét azonban sem Dobó, sem Hüttner nem élte meg, mert mindketten az előzetes fogságban, a korszak gyakori betegségében, tüdőbajban meghaltak. (Megjegyezzük, hogy a ragályos kórt már akkor megállapították náluk, amikor letartóztatásba kerültek.) Gertner szintén a börtönben halt meg, miután másodfokon sem változtattak meg a 14 évi törvénytételén.

Sztanykovszky Tibor halálos ítéletét azonban a bíróság 18 év fegyházra enyhítette, amit a szegedi Csillag börtönben az utolsó napig ki is töltött. Vele kapcsolatos adalék, hogy évtizedekkel később beadványt intézett az akkor Kádár János vezette magyar kormányhoz, a Minisztertanácshoz, amely azt 1963. március 3-án tárgyalta. Folyamodványában a Tisza-gyilkosságban való szerepére hivatkozva kérte nyugdíjának a kiegészítését, vagyis a járandósága felemelését.

A bíróság másodfokon Kéri Pál kötél általi halálos ítéletét sem változtatta meg, azonban mégis sikerült elkerülnie a sorsát, mert 1922-ben egy fogolycseré-egyezmény keretében Szovjet-Oroszországba került. Később az USA-ba költözött, ahol ismét újságíró lett, és 1961-ben, New Yorkban halt meg. Pogány József (utóbb a tanácsköztársaság egyik népbiztosa) a proletárdiktatúra bukása után Bécsbe menekült, majd az USA-ba, ahol John Pepper álnéven az Amerikai Kommunista Párt Végrehajtó Bizottságának volt tagja. Pogány végül szintén a Szovjetunióban telepedett le, ahol 1938-ban a Joszif V. Sztálin által kezdeményezett a tisztogatások áldozata lett: Moszkvában a kommunárkai vesztőhelyen ki-

végezték. A külföldre szökött Csernyák Imre, Horváth-Sanovics Sándor, valamint Láng Lajos további sorsáról semmit nem tudunk.

A Tisza-gyilkosság miatt hozott ítéletek ellen soha senki nem nyújtott be perújrafelvételi kérelmet. Mindkét ítélet – a katonai és a polgári bíróság törvénytétele – érvényes és hatályos mind a mai napig.

Az események rekonstruálása során drámai és visszataszító körülményekkel egyaránt szembesülnöm kellett. Leginkább elszomorító azonban az volt számomra, amikor a Tisza István és merénylői (valamint a mögöttük állók) emberi és erkölcsi tulajdonságai közötti szakadékkal találkoztam.

Előadásomat azzal kezdtem: hozzászoktunk, hogy a történelmi eseményeket „mennyiségi” alapon tekintjük lényegesnek, egyetlen ember élete vagy halála alig számít valamit. Tisza István meggyilkolása azonban ékesen cáfolja ezt a téveszmét: volt olyan államférfink, aki – ez szilárd meggyőződéseml –, a legválságosabb időben össze tudta volna fogni a nemzetet, aki az ország legkiválóbb vezetője lehetett volna, akár egy honvédó háború vezéréként is.

Tisza István az ezeréves Magyarország utolsó elesett katonájaként vált a nemzet mártírjává. Gyilkosai és a mögöttük álló erők azonban – az évtizedeken keresztül sulykolt hazugságokkal ellentétben – nem maradtak névtelenek és ismeretlenek. Tudjuk, hogy kik voltak ők, milyenek voltak, és honnan jöttek.

A magyarságnak örökké emlékeznie kell Tisza István hősiességére és gyilkosainak aljasságára.

(Az előadás és nyomtatott közlése a szerző *Gróf Tisza István meggyilkolása* című Budapest, 2013-ban az Unicus Műhely Kiadónál megjelent könyvének kivonata.)

* * *

Csere Péter, dr. jogász, történetkutató. – Győrben született 1956-ban, a középiskolát a komáromi Jókai Mór Gimnáziumban végezte (1971–1975). Felsőfokú tanulmányai: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (1977–1983), majd ugyanitt a Jogi Továbbképző Intézetben (1987–1989) szerzett újabb oklevelet. Közben munkahelyei: Budapest V. ker. Tanács VB. (1983–1987), Komárom Város Polgármesteri Hivatala (1988–1992), a Komárom-Esztergom megyei, majd Budapesti Ügyvédi Kamarában (1992–2014) egyéni ügyvéd. Művei: *Gróf Tisza István meggyilkolása*. Budapest, 2013.; *Hasfelmetsző Jack – Egy sorozatgyilkos fantomképe*. Budapest, 2014.; *Parancs nélkül is. – Honvédó hősök és mártírok krónikája 1918-1923*. Budapest, 2016. Mindhárom műve az Unicus Műhely Kiadónál jelent meg.